

Kulturlivet

Tvedestrand har noe sånt som 150 foreninger, organisasjoner og lag. De aller fleste er åpne for alle, og noen av dem har flere hundre medlemmer. Enkelte har også egne lokaler. Foreningene sørger hvert år for å arrangere alt fra vanlige medlemsmøter til fester, utflukter, utstillinger og seminarer. Disse har til dels stor oppslutning. Velforeningene har med hell tatt opp spesielle saker som angår trivselen i lokalsamfunnene. Lyngør Vel har skaffet seg kopier av de to hovedaktørene i slaget i 1812: Najaden og Dictator, riktignok i redusert størrelse!

Det er ikke mindre enn fire kirker i kommunen: Holt, Dypvåg, Tvedestrand og Laget - og enda flere bedehus. De fleste såkalte frie menigheter har sine egne lokaler. Kirkene i Holt og Dypvåg er opprinnelig steinkirker fra middelalderen, men ble på 1700-tallet utvidet til korskirker i tre. Både selve kirkebyggene og inventaret er severdigheter av høy klasse, og gir bl.a. innblikk i hvordan stilartene har skiftet opp gjennom hundreårene. Også de nyere kirkene - den i Tvedestrand sentrum og kapellet i Laget - er absolutt verdt et besøk. De er åpne for publikum, ikke bare under de vanlige gudstjenestene.

Andre severdige bygninger finnes - foruten i sentrum - i uthavnene og i gårdstun i Holt og Dypvåg. Uthusene i klyngetunet på Lunde ble rammet av brann for ikke lenge siden, men blir bygd opp igjen. Tilsvarende tun finnes på Eidbo og på flere av de store øyene i kommunen. Østerkleiv er den best bevarte bydelen i Tvedestrand, med sine velstelte småhus, murer og vannposter. Både der og andre steder i kommunen finnes mange enkelthus som er arkitektoniske perler. Det såkalte Strykejernhuset i Tvedestrand er trolig landets smaleste, og har direkte inngang fra Kirkekleiva til alle tre etasjene. Bilde av dette huset har stått i National Geographic Magazine. Også Rådhuset i Nedre bydel blir beundret av mange.

Av museer og samlinger fins det flere i kommunen. I sentrum ligger Tvedestrand Museum/Forvaltergården, som inneholder en god, gammeldags kolonialbutikk, foruten en mengde utstyr fra det gamle apoteket, plassert i apotekets tidligere lokaler. Dessuten finnes flere temporære utstillinger i museets lokaler.

Skolemuseet på Holt er allerede nevnt. Etter at A. M. Feragen døde i 1912, 94 år gammel, ble bygningen brukt som foreningslokale og seinere som kommunal leiebolig. Historielaget overtok bygningen i 1962, og har restaurert den ved dugnad og med støtte fra fylke og kommune. I Feragens tid var skolestua også øvingsskole for Holt Seminar, eller lærerskolen i Kristiansand bispedømme. Selve seminaret holdt til i 2. etasje på prestegården i Holt fra starten i 1839 til det ble flyttet til Kristiansand i 1877. Presten og folkeminnesamleren Andreas Faye var lenge styrer ved seminaret, og Feragen ledet som nevnt praksisopplæringa. Feragen har fått sin bauta på kirkegården i Holt, og hver sommer sørger historielaget for friske blomster ved bautaen. Mange kjente menn, som Arne Garborg, Jørgen Løvland, Sven Svensen og Tallak Lindstøl gikk på seminaret før det ble flyttet til Kristiansand.

På Angelstad gård er det bevart et typisk Nedenes-hus fra 1700-tallet. I dette huset, som nå eies av Aust-Agder-Museet, ble det første amtsting eller fylkesting holdt i 1838. Angelstadhuset har innedo i to etasjer og er utstyrt med skorstein og gammelt husgeråd, mens uthuset inneholder en del gamle gårdsredskaper.

Lingard Skuteminne i Dypvåg er en rikholdig samling av minner fra norsk sjøfartshistorie. Museet er Egil Bjørn-Hansens verk, og er fortsatt i privat eie, men omvisning arrangeres for interesserte. Og i Den blå lanterne i Lyngør finner du Lyngør kulturhistoriske samlinger.

Det største museet i kommunen er Jernverksmuseet på Nes. Brune skilte ved E18 og riksvei 415 viser veien til dette museet, som er det eneste i sitt slag i Norge, og som omfatter en rekke bygninger, maskiner og produkter fra det gamle jernverket. Disse gir et unikt bilde av distriktets største arbeidsplass gjennom mange år, fra virksomheten startet på Båslund i 1665 til den fikk dødsstøtet da dammene i Storelva brast under storflommen i 1959. Verket var spesielt kjent for sine empireovner, men produserte ellers alt fra kjøkkenredskap i jern og stål til kanonkuler. De stilrene vedovnene oppnår i dag skyhøye priser når de en sjelden gang kommer på salg. Også den romantiske parken er i ferd med å bli tilbakeført til sitt opprinnelige utseende. Parken ble anlagt av Lovise og Jacob Aall i begynnelsen av 1800-tallet. Nes Verk har vært i familien Aalls eie siden 1799.

Staten har gått tungt inn med bevilgninger til jernverksmuseet, sammen med fylket og kommunen. Museet har en daglig leder som arbeider på heltid, og dessuten flere deltidsmedarbeidere. Tusenvis av mennesker besøker Nes i løpet av sesongen, noen for å gå på museum, andre for å spille golf, og noen for å gjøre begge deler. Nes Verk er utpekt til Aust-Agders tusenårssted.

Av andre severdigheter i kommunen bør nevnes den gamle jernbrua over Storelva ved Fosstveit. Den ble støpt på Nes Verk i gamle Jacob Aalls tid, og kostet da 3758 spesidaler og 119 skilling. Regnskapet ble vedtatt på amtstinget på Angelstad i 1838. Brua var et ledd i Den vestlandske hovedvei, som var den første sammenhengende kjørevei mellom Østlandet og Vestlandet. Det var Bartholomæus von Rummelhoff som stod for dette veiprojektet. Han ble tilsatt som generalveimester for det som nå er Agder-fylkene og Rogaland i 1790. I hans tid var det trolig bare ei trebru over elva ved Fosstveit. Maken til jernbrua fins bare ett sted i Norge, nemlig Løkke bru som går over Sandvikselva vest for Oslo. Men Løkke bru er flyttet, og inngår i dag i det lokale fotgjengernettet. Helt til tresliperiet på Fosstveit stanset i 1970 kjørte tømmerbilene over brua med fulle lass, og den er fortsatt garantert for biler med inntil 6 tonns akseltrykk. Da Statens Vegvesen i Aust-Agder restaurerte Fosstveitbrua for noen år siden, fant de nesten ikke rust, så det er tydelig at arbeiderne på Nes Verk gjorde jobben sin.

Det er neppe noen overdrivelse å si at Tvedestrand står i en særstilling når det gjelder antallet av og kvaliteten på kulturminner.

Øyvind Bjorvatn